

monstrátů ve Staré Říši, kol. 1400). Na obraze Mistra Theodorika v kapli sv. Kříže na Karlštejně (před 1365) sv. Anna objímá pravou rukou Pannu Marii, která drží Krista. V renesančním malířství si Kristus hraje u nohou sv. Anny a Panny Marie (např. Leonardo da Vinci, Sv. Anna Samatřetí, Paříž, Louvre). Od konce 15. století se vyskytuje **sv. Anna Samačtvrtá** (navic její matka Emerentie).

Antikrist - viz Dábel

Apokalypsa

Úvahy o konci světa provázejí každou kulturu. V římsko-helénistickém prostředí

(3. stol. př. Kr.) vzniká zejména v židovské diaspoře představa o příchodu Mesiáše - krále a soudce světa, který židovský národ osvobodí od veškerého útlaku. Kněžská aristokracie zapisuje tyto představy kolem roku 200 př. Kr., a tak vzniká rozsáhlá židovská apokalyptická literatura.

Vlastními prameny Apokalypsy (apokalypsis - zjevení, tajemství) jsou některé prorocké starozákonné knihy (*Daniela, Ezechiela*), starozákonné apokryfy (etiopská *kniha Hennochova, Baruchova apokalypsa, Sibylina proroctví*), novozákonné - „synoptické apokalypsy“ (*Mt 25,31-46; Mk 13, 24-27; L 17,20-37*), novozákonné apokryfní apokalypsy (*Petrova, první a druhá Pavlova, Janova, Marii-*

Sv. Jan Evangelista na Patmu

Sv. Jan Evangelista se klaní apokalyptickému Bohu s mečem v ústech

na, Bartoloměje) a zejména novozákonní prorocky-apokalyptická kniha *Zjevení Janovo*. Jde v ní o vyplnění mesianistických proctví o konečném vítězství Božím nad Satanem. Raní křesťané v době před Konstantinem události v textu popsané očekávali ještě za svého života. Později zvítězila představa, že v knize *Zjevení* je líčen čas plynoucí ke konci věků, který je ohraničen na jedné straně smrtí a zmrtvýchvstáním Krista, na straně druhé jeho opětovným příchodem (parusie). Autor *Zjevení Janova* sám sebe nazývá Janem a v 1. století po Kr. byl ztotožněn se sv. Janem Evangelistou, což

ve 2. století přijala řada církevních autorit. V 16. století Erasmus Rotterdamský i Martin Luther pochybovali o Janově autorství. Současná biblistika uvádí, že text napsal některý z Janových žáků či stoupenců v závěru vlády císaře Domitiana (94–96 po Kr.).

Zjevení Janovo (kniha *Zjevení*) čili *Apokalypsa* líčí v první části přírodní katastrofy, které budou provázet poslední dny tohoto světa, v druhé části je představen boj dobrých a zlých mocností a ve třetí je pak uvedena vize nového nebe a nové země, Nebeského Jeruzaléma.

Čtyřiaadvacet apokalyptických starců se klaní Bohu

Pro ikonografii *Apokalypsy* byly důležité komentáře. Nejstarším je komentář *Commentariū in Apocalypsim Ioannis* Victorina z Ptujce († 304), který byl i přes odmítnutí některými teology užíván také v dalších staletích. Z Augustinova spisu *De doctrina Christiana* se dovídáme o existenci ztraceného komentáře donatisty Tyconia († kol. 392). Pojetí Victorinovo a Tyconiovo se snažil spojit ve svém komentáři (*Commentaria in Apocalypsin*) Primasius († kol. 560), biskup z Hadrumenta (Numidie). Na Západě pak velký vliv měly raně středověké komentáře Caesaria z Arles († 542), Cassi-

odora († po 580), Apringia (6. stol.), Řehoře Velikého (asi 540–604), Beata z Ličbany († 798), Ambrosia Autperta († 784) a zejména výklad *knihy Zjevení* od Bedy Venerabilis (672–735). Poměrně stručný byl komentář (*Commentaria in Apocalypsin*) dvorního teologa Karla Velikého Alkuina (735–804). Z 9.–11. století pochází komentáře Berengauda (*Expositio super septem visiones Libri Apocalypsi*), Haima z Auxerre (kol. 850), Walafrida Strabona († 849, *Apocalypsis B. Joannis*) a mnicha Amata (spis *Rhythmus*). Zlatým věkem komentářů ke *kniuze Zjevení* bylo 12. a 13. století. Na počátku stojí

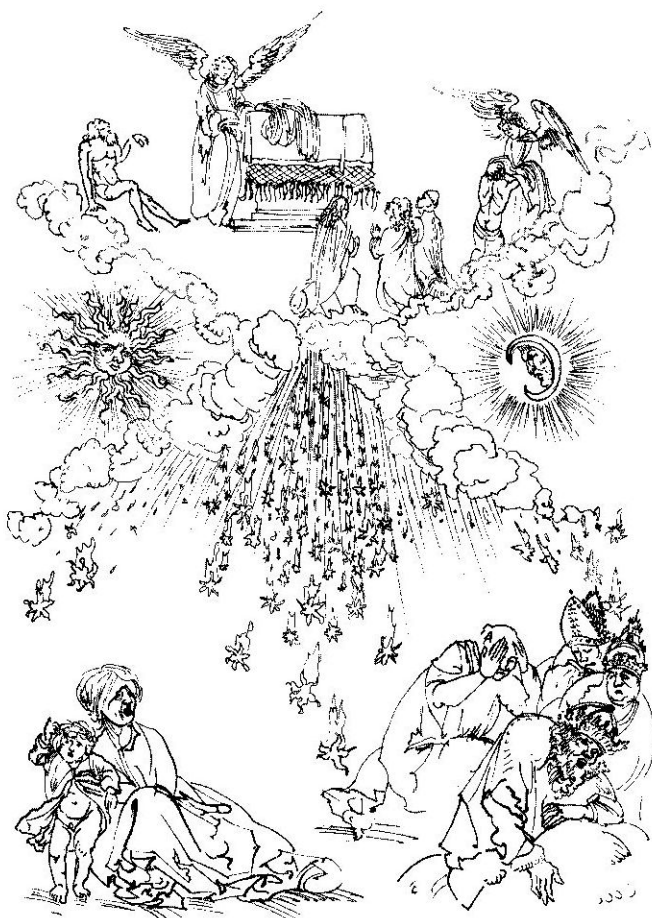

Čtyři apokalyptičtí jezdci

komentář (*Enarrationes in Apocalypsin*) Anselma z Laonu († 1117). Z téže doby pochází výklady Ruperta z Deutz († kol. 1129, *Commentaria in Apocalypsim*), Honoria z Autun († 1137), Richarda ze sv. Viktora († 1173, *In Apocalypsim Joannis*). Některé heretické aspekty byly shledávány v komentáři mystika Joachima de Fiore († 1202). Aktuální události z církevních dějin (spor císaře Fridricha II. a papežství) promítl do výkladu *Zjevení Janova* Alexander Minorita († 1271). Velký vliv na zobrazení apokalypsy ve vrcholném středověku, Karlštejnskou apokalypsu nevyjímaje, měl spis *Prologus*

in moralitates Bibliorum minority Mikuláše z Lyry († 1349). Ten vykládá některé pasáže knihy *Zjevení* doslovně, alegoricky, morálně i eschatologicky. Ze známých výkladů *Zjevení Janova* třeba ještě připomenout spis německého minority Alexandra z Brém a tzv. Apokalypsu řádu německých rytířů od Heinricha von Heslera.

Zobrazení Apokalypsy uvádí motiv evangelisty Jana (vzácně zobrazen spící) pobývajícího na ostrově Patmos, jemuž anděl přináší knihu či list (svitek) s Božím svědectvím o konci světa. Někdy bývá před tuto scénu zařazena epizoda Bůh předává

Mučedníci jsou oblékáni anděly v bílé roucha, slunce zčernalo, měsíce zkrvavělo, hvězdy padaly z nebe

zprávu andělovi. Na to navazuje vyobrazení **Jana** (v proskynezi) **před trůnícím Bohem** s mečem v ústech, obklopeného sedmi svícný, sedmi hvězdami a sedmi chrámy (nad nimi se vznášejí andělé) či tabulkami, na nichž jsou uvedena jména sedmi sborů (Efes, Smyrna, Pergamon, Thyatira, Sardy, Filadelfie, Laodikea), jimž měl Jan z Božího rozkazu poslat dopisy s textem *Zjevení*. Důležitým a velmi oblíbeným motivem bylo **Boží zjevení uprostřed 24 apokalyptických starců** s korunami na hlavách a v rukou se zlatými nádobami s kadidlem či hudebními nástroji (ve stře-

dověku ztotožňování s 12 proroky Starého zákona a s 12 apoštoly). Bůh je zobrazen trůnící v mandorle se symboly čtyř evangelistů, v ruce drží knihu se sedmi pečeti, na níž je zobrazen Beránek se sedmi rohy (někdy sedí Beránek vedle něho na trůnu). Stejně reprezentativním rovněž bylo **Klanění 24 starců apokalyptickému Beránku**. Na nástěnné malbě v kapli sv. Kříže na Karlštejně (před 1365) se starci klanějí Beránkovi a k jeho nohám odkládají své koruny. Vyobrazení hrůz po rozlomení šesti pečeti bývá obvykle v apokalypsách reprezentováno **čtyřmi apokalyptickými jezdci**

Čtyři andělé spoutávají větry, než anděl označí znamením Božím čela spravedlivých

(jezdec-dobyvatel na bílém koni s lukem; jezdec-zhoubce míru na ohnivém koni s mečem; jezdec-bída na černém koni s váhami; jezdec-smrt na sinavém koni). Jak je často zobrazováno, od těchto hrůz je **zachráněno 144 000 označených spravedlivých z pokolení Izraele a další „ze všech ras a kmenů, národů a jazyků“**, oblečených do bílého roucha, s palmovými ratolestmi v rukou, která se klaní apokalyptickému Beránku, obklopenému čtyřmi zvířaty (symboly evangelistů), 24 starci a velkým množstvím andělů. Součástí výjevu bývá čtveřice andělů, která se posta-

vila „do čtyř úhlů země a bránila všem čtyřem větrům“, ohrožujícím zemi. Následuje scéna se **sedmi anděly troubícími na sedm polnic**. Zatroubení šesti polnic je spojováno s hrůzami, které jsou na svět scsílány: 1. polnice - krupobití a oheň smíšený s krví; 2. polnice - pád velké ohnivé hory; 3. polnice - pád hvězdy zv. Pelyněk a otrávení vod; 4. polnice - byla zasažena třetina slunce, třetina měsíce a třetina hvězd, takže ze třetiny potemněly; 5. polnice - hvězda otevřela jícen do propasti, vyvalil se kouř a začaly vylézat kobylky, které měly škodit lidem neoznačeným zna-

Zástupy mučedníků oblečených v bílá roucha a s palmovými ratolestmi v rukou chválí Boha

mením Božím. Kobylinky měly lidskou tvář, hřívu jako vlasy žen, na hlavě cosi jako zlaté věnce, zuby jako lvi, na těle jakoby železné pancíře; 6. polnice – rozvázání čtyř andělů spoutaných při veliké řece Eufratu. Dvě stě milionů jezdců s ohnivými pancíři usmrtilo třetinu lidstva, a přesto se lidé dále klaněli modlám. Objevil se též mocný anděl, nad jehož hlavou byla duha, tvář měl jako slunce, nohy jako ohnivé sloupy, v ruce knížečku. Jiný anděl pak vyzval **Jana, aby pozřel knihu**, což ten učinil. Podobně **Jan z příkazu anděla změřil rákosovou mírou chrám** (např. nástěnná

malba v kapli Panny Marie na Karlštejně, kol. 1357). Posláni jsou dva svědkové – proroci, kteří mají moc uzavřít nebesa, proměnit vody v krev, avšak dravá šelma, která vyleze z propasti, je usmrtí. Po zaznění sedmé polnice se 24 starců klanělo Bohu, otevřel se Boží chrám, nastala bouře, krupobití a hrozné zemětřesení. Obvyklým a velmi oblíbeným motivem je **zjevení ženy sluncem oděné** a s 12 hvězdami okolo hlavy, ve středověku ztotožňované s Pannou Marií a církví (např. nástěnná malba v kapli Panny Marie na Karlštejně, kol. 1357; mědiryt Martina Schongauera, 1480–85).

Po rozlomení sedmé pečeti sedm andělů zatrumbilo a třetina země vzplanula, lidé hynuli na zemi i na moři a z nebes spadla hvězda zvaná Pělměk

Pozoruhodné vyobrazení apokalyptické ženy - alegorie Církve nalezneme v *Liber depictus* (1320, Vídeň, ÖNB). Okřídlená ženská postava přidržuje na pravém boku oblečeného Krista s knihou v ruce a střední část těla jí zakrývá velký sluneční kotouč s polopostavou Bolestného Krista. Žena „v slunci oděná“ byla těhotná a ohrožoval ji drak - Satan. **Archanděl Michael a jeho andělé se utkali s drakem** a svrhli ho na zem. Drak začal ženu ohrožovat, ta však dostala křídla a podařilo se jí uletět na poušť, kde porodila syna, a ten má železnou berlou pást všechny národy. Po svrže-

ní draka se na zemi objevují dvě šelmy. První, s deseti rohy, sedmi hlavami a s nápisy urážejícími Boha, měla tělo jako levhart, nohy jako tlapy medvěda, tlamu lví a byla jí dána moc nade všemi národy. Druhá šelma měla dva rohy jako beránek, ale mluvila jako drak. Nutila lidi, aby první šelmě postavili sochu a klaněli se jí, označení cejchem. Při ohlášení soudu se zjeví **Beránek na hoře Sión** obklopený 144 000 spravedlivých a čtyři andělé vyzývají lidstvo k pokání. Beránek na hoře Sión, z jejíhož úpatí vytékají čtyři biblické řeky, Píšon, Gíchón, Chidekel, Eufrat (Pison,

Při šestém zatroubení byli rozvázáni čtyři andělé smrti a byly vyslány jejich jízdní oddíly na lvech chrlicích oheň

Gihon, Eufkrat, Tigris), které jsou podle Paulina z Noly (353-431) symbolem čtyř evangelistů, je zobrazován již na raně křesťanských mozaikách (mozaika v apsidě baziliky v Nole, 4. stol.). Znamením soudu je zjevení Syna člověka se zlatou korunou na hlavě, který v ruce drží srp, jež hodil na zem, aby se započala **žeň na vinici Páně**. Tu pak dokončil anděl, který vyšel se srpem v ruce z nebeského chrámu a žal hrozny lidí, které pak lisoval ve vinném lisu. Poukaz na žeň na vinici Páně nacházíme již na mozaikách v římském mauzoleu S. Constanza (4. stol.) a v našem

prostředí je anděl se srpem při žni Páně (1722-23) zobrazován na malbě Václava Vavřince Reincera v kupoli kostela sv. Františka u křižovníků v Praze. Po žni na vinici Páně přichází **sedm andělů s nádobami posledních pohrom**: 1. nádoba - po jejím vylití vředy postihly lidi označené znamením šelmy; 2. nádoba - po jejím vylití se moře změnilo v krev a vše v něm zahynulo; 3. nádoba - po jejím vylití se prameny a řeky změnilly v krev; 4. nádoba - byla vylita na slunce a to začalo spalovat lidi; 5. nádoba - byla vylita na šelmu a v jejím království nastala tma, přesto lidé, napa-

Anděl se zářící tváří a s nohama jako ohnivé sloupky přimulil sv. Jana Evangelistu sníst knihu

deni už vředy, se neobrátili; 6. nádoba – byla vylita na řeku Eufkrat a ta vyschla, aby byla připravena cesta králům východu slunce. Z úst lživého proroka vystoupili tři nečistí duchové, kteří shromáždili krále tohoto světa k boji proti Všemohoucímu na místě zv. hebrejsky Harmagedon; 7. nádoba – byla vylita do ovzduší a z chrámu zazněl hlas Boží: „Stalo se.“ Nastalo zemetřesení, veliké město se roztrhlo na tři části, ostrovy a hory zmizely a na lidi padaly velké kroupy. Jeden ze sedmi andělů pak vyzval Jana, aby byl svědkem **soudu nad**

nevěstkou. Nevěstka, s kterou se „spustili králové světa“, seděla na dravé šelmě nachové barvy, plné rouhavých jmen, o sedmi hlavách a deseti rozích a byla oděna purpurem a šarlatem a ozdobena zlatem, drahokamy a perlami; v ruce držela zlatý pohár plný ohavnosti a nečistoty svého smilství a na čele měla napsáno jméno – je v něm tajemství: „Babylon veliký, Matka všeho smilstva a všech ohavností na zemi.“ Žena „zpitá krví svatých a krví Ježíšových svědků“ je veliké město panující nad králi země. Tato nevěstka byla některými refor-

Žena sluncem oděná s měsícem pod nohama a s dvanácti hvězdami kolem hlavy je ohrožována drakem

mátory církve (např. husité anebo Martin Luther) ztotožňována se „zkaženým“ papežstvím. Anděl pak ohlásil pád Babylonu a lidé byli hlasem z nebes vyzváni, aby město opustili. Spravedliví na nebesích děkovali Bohu a 24 starců se čtyřmi bytostmi se mu klanělo. Nastal **konečný zápas mezi Kristem a Antikristem**. Z otevřených nebes vystoupil bílý kůň a na něm seděl ten, jenž má jméno Věrný a Pravý, neboť soudí a bojuje spravedlivě. Jeho oči jsou plamen ohně a na hlavě má mnoho královských korun. Je oděn do pláště, který je

zbrocený krví, a jeho jméno je Slovo Boží. Z jeho úst vychází ostrý meč, aby jím pobíjel národy, na plášti a na boku má napsáno jméno: Král králů a Pán pánů (ztotožněn s Kristem). Za ním jedou nebeská vojska na bílých koních. Šelma i králové země byli poraženi a hozeni do ohnivého jezera. **Anděl pak sestoupil z nebes a spoutal draka**, toho dávného hada a dábla - Satana. Mučedníci pro Ježíšovo jméno vstali z mrtvých a ujali se vlády s Kristem na tisíc let, ostatní vstanou po tisíci letech. A po tisíci letech bude Satan propuštěn ze svého žalá-

Archanděl Michael bojuje s drakem a poráží ho

Lidé se klaní apokalyptické šelmě, Bůh se srpem v ruce vysílá anděly ke žnám země

ře; vyjde, aby oklamal národy ve všech čtyřech úhlech světa. Obklíčí město věrných, ale bude poražen a svržen do jezera. Bůh pak na bělostném trůnu přistoupí k soudu nad mrtvými a bude otevřena i Kniha života. Kdo do ní nebyl zapsán, bude vhozen do hořícího jezera.

Závěrečnou, velmi často zobrazovanou vizí je **vidění Nebeského Jeruzaléma**. Jan spatřil nové nebe a novou zemi, neboť první nebe, země i moře již nebyly, a z nebes sestupovalo Svaté město, nový Jeruzalém, příbytek Boží mezi lidmi, nazvaný andělem choťí Beránkovou. Město mělo veliké hradby, 12 bran střežených 12 anděly a na branách napsaná jména 12 pokolení synů Izraele. Hradby z jaspisu byly postaveny na 12 základních kamenech a na nich bylo 12 jmen apoštolů Beránkových. Město z ryzího zlata a zářícího křišťálu je vystavě-

no do čtverce. Základy hradeb toho města jsou drahokamy: první základní kámen je jaspis, druhý safír, třetí chalcedon, čtvrtý smaragd, pátý sardonyx, šestý sardius, sedmý chryzolit, osmý beryl, devátý topaz, desátý chryzopras, jedenáctý hyacint, dvanáctý ametyst. A 12 bran je z 12 perel. Nebeský Jeruzalém nemá chrám, neboť chrámem je sám Bůh, Beránek všemohoucí. Toto město nepotřebuje slunce ani měsíce, září zde Sláva Boží. Pod trůnem Beránkovým vyvěrá pramen života a z obou stran řeky roste stromový život, plodící dvanáctkrát za rok. Ve městě budou žít jen ti, kdo jsou zapsáni v Beránkově knize života. Jedno z nejstarších vyobrazení Nebeského Jeruzaléma se objevuje na mozaice zdobící vítězný oblouk baziliky S. Prassede (9. stol.). U nádherně vyzdobených (mozaiky, drahé kameny) dvorských kaplí

Vidění babylonské nevěstky

(např. kaple sv. Kříže na Karlštejně, kaple sv. Karla Velikého v Cáchách, St. Chapelle v Paříži) se velmi často setkáváme s poukazem na Nebeský Jeruzalém.

Nejstarší zobrazení **Apokalypsy** vznikají v knižním malířství na Západě v 5.-6. století. V raném středověku se rodí tři typy vyobrazení. Do první skupiny lze zařadit španělské iluminované rukopisy 10.-13. století (např. Apokalypsa z Valcavada z r. 970, Biblioteca de la Universidad Valladolid), které vznikly pod vlivem komentáře Beata de Liébana z r. 784. Jde o 76 dramatických scén, se zdůrazněním barevné komponenty. Druhá skupina rukopisů (každý z nich cca 40 ilustrací) vzniká kolem roku 1000 v Zaalpi. Charakterizuje ji smysl pro zjednodušení a monumentalitu. Reprezentan-

tem této skupiny je tzv. Bamberská apokalypsa (poč. 11. stol., Bamberg, SBibl). Do třetí skupiny patří rukopisy ze severovýchodních Frank (např. Apokalypsa z Trevíru, kol. 860, Trevír, SBibl) a ilustrace v nich mají narativní, téměř zlidovělý charakter. V otoském a románském umění se většinou objevují modifikované typy Apokalypsy, známé již z předchozího období. Ve vrcholném středověku jsou akcentovány ve zobrazení Apokalypsy především epifanické motivy (Maiestas Domini, Klanění Beránkovi, Kristus a 24 apokalyptických starců). Apokalyptické scény (zdůrazněn boj Antikrista a Poslední soud) aktualizované o kritiku papeže, kléru i císaře se objevují ve vizích Hildegardy von Bingen, v *Hortus deliciarum* Herrady von Lands-

Archanděl Michael spoutává draka, vidění Nöbeského Jeruzaléma

berg a v *Liber floridus* Lamberta ze Saint-Omeru. Ve 13. století podstatně ovlivnila formování apokalyptických cyklů malířská škola ze St. Albanu v Anglii. Pozoruhodné nástěnné cykly Apokalypsy zdobí stěny kaple Všech svatých v ambitu dómu v Řezně (1150), opatského kostela ve Schwarzhendorf (13. stol.), františkánského kostela v Assisi (malby od Cimabue, konec 13. stol.). Apokalyptické motivy se stávají velmi aktuálními za velkého moru v Itálii v polovině 14. století. Síla morové epidemie byla taková, že to u mnohých lidí vyvolalo pocit, že jde o znamení konce světa. Mor v Itálii a snaha o spásu duše zřejmě motivovaly Karla IV. k tomu, že poručil namalovat apokalyptické cykly v kapli Panny Marie a v kapli sv. Křížce na Karlštejně.

Za Karlovy vlády se objevují kázání o příchodu Antikrista na tento svět. Jan Milíč z Kroměříže v poblouznění dokonce označil při svém kázání přítomného císaře Karla IV. za inkarnaci Antikrista. Husitští chiliasté věřili, že konec světa nastane brzy, proto doporučovali věřícím, aby se uchýlovali na hory (např. Tábor či Oreb), kde měli dojít jisté spásy.

Aktuální problémy vyvolané selskou válkou, krizí papežství a feudálního řádu se promítly do cyklu 15 listů Dürerovy Apokalypsy z roku 1498. Dobové události pronikají také do apokalyptických motivů (papež je vtahován ďábly do pekla, kde se již „smaží“ mniši) v *Antithesis figurata vitae Christi et Antichristi* (Wittenberg, 1521), do ilustrací Apokalypsy od Lucase Cranacha st.

v Lutherově překladu Nového zákona do němčiny z roku 1522 či do grafických listů Matthiase Gerunga (Zkáza katolické církve, papež s kardinály a Turky v peckle, Ohnivý křest malého Antikrista s papežskou tíarou, kol. 1547). Velmi rozšířeny byly také renesanční grafické cykly Apokalypsy od Hanse Burgkmaira (12 listů, Augsburg, 1523), Georga Lembergera (12 listů, 1523), Jeana Duveta (12 listů, 1555), Gerarda van Groeningena (12 listů, 1565-71).

Apokalyptičtí jezdci - viz Apokalypsa

Apoštolé

Apoštolé (řec. apostolos) byli vyvoleni samotným Ježíšem z mnoha učedníků a byla jim dána zvláštní moc vymítat zlé duchy a uzdravovat (*Mt 10,1-4*). Zmínky o nich jsou v evangeliích kanonických (např. *Mt 28,18-20*; *L 14,47-49*) i apokryfních, ve *Skutcích apoštolských* (*Sk 1,8*), v epištolách (*1 K 15,8-10*) a v legendické literatuře (např. *Zlatá legenda* Jakuba de Voragine). Počet 12 apoštolů (*Mt 10,2*) byl patrně zvolen v souvislosti s 12 izraelskými kmeny. Mezi apoštolý jsou zařazováni: Petr (viz Sv. Petr; klíče, tíara, obrácný kříž, kniha), Ondřej (viz Sv. Ondřej; tzv. svatoondřejský kříž ve tvaru X), Jakub Zebedcův zv. Starší či Větší (viz Sv. Jakub Větší; v poutnickém odění s mušlí na klobouku a s holí v ruce), Jan Evangelista (viz Sv. Jan Evangelista; kalich s hadem či dráčkem, orel), Filip (viz Sv. Filip; kříž s dvojitými rameny), Bartoloměj (viz Sv. Bartoloměj; nůž, stažená kůžce), Tomáš (viz Sv. Tomáš; kopí, meč, úhelník), Matouš (viz Sv. Matouš; sekyra, míra, úhelník), Jakub Alfeův zv. Mladší či Menší (viz Sv. Jakub Menší; valchářská tyč), Juda Tadeáš (viz Sv. Juda Tadeáš; halapartna, kyj, kameny, sekyra), Šimon Zclótés (viz Sv. Šimon Kananejský; pila, kříž,

meč), Jidáš Iškariotský (viz Jidáš; měsec). Po zradě Jidášově byl jako dvanáctý do apoštolského kolegia zvolen Matěj (Matyáš, viz Sv. Matěj). K apoštolům je přiřazován také Pavel (viz Sv. Pavel, meč, kniha). Petr a Pavel jsou nazýváni apoštolskými knížaty a společně vystupují v námětu **Traditio legis** - Kristus je činí svými následovníky (častěji Petra), když jim předává desky Zákona či svitky (např. zobrazení na sarkofázích, též mozaika v apsidě S. Constanza v Římě, 4. stol.). Tzv. **řecké apoštolské kolegium**, jež je zobrazováno na ikonostasu samostatnou řadou, tvoří: Petr, Pavel, Ondřej, Tomáš, Filip, Jakub Starší, Šimon, Bartoloměj a evangelisté Matouš, Marek a Jan. Již v raně křesťanském umění jsou apoštolé symbolizováni 12 beránky (*L 10,3*) vycházejícími z bran Betléma a Jeruzaléma (např. mozaika na vítězném oblouku baziliky S. Maria Maggiore v Římě (432-440) či 12 holubicemi (*Mt 10,16*, mozaika v baptisteriu v Albegně, 5. stol.; mozaika v apsidě S. Clemente v Římě, 12. stol.), vzácněji také 12 lvy (narážka na trůn Šalomounův, např. deska vestfálského původu, Panna Maria jako trůn Šalomounův, po 1360, Berlín, GG). Rozšířeno bylo také téma **apoštolského Creda** (vyznání víry), inspirované legendou ze 6. století (zaznamenáno ve *Zlaté legendě*), že každý z apoštolů vytvořil jedno z vyznání Creda. Apoštolé drží v ruce např. apoštolé na rámu Madony svojšinské, kol. 1430, Praha, NG) - Sv. Petr: „Věřím v Boha Otce všemohoucího, stvořitele nebe i země.“ - Sv. Ondřej: „I v Ježíše Krista, Syna jeho jediného.“ - Sv. Jan: „Počal se z Ducha svatého, narodil se z Marie Panny.“ - Sv. Jakub Větší: „Trpěl pod Pontským Pilátem, ukřižován, umřel i pohřben jest.“ - Sv. Tomáš: „Sestoupil do pekel a třetího

Jan Royt

Slovník biblické ikonografie

Ilustrace Dagmar Hamsíková

Při zpracování publikace byly využity prostředky
výzkumného záměru Ministerstva školství ČR České země
uprostřed Evropy v minulosti a dnes (MSM 0021620827)

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Ovocný trh 3–5, 116 36 Praha 1

Praha 2006

Prorektor-editor prof. MUDr. Pavel Klener, DrSc.

Redaktorka publikace PhDr. Milada Motlová

Redakce bibliografie a německých textů Petronilla Cemus

Korektura latinských textů PhDr. Alena Frolíková

Obálka a grafická úprava Jan Šerých

Sazba MU typografické studio

Tisk Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

Vydání první

ISBN 80-246-0963-0